

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ไทยทรงดำ หรืออาจเรียกว่า ลาวโซ่ง ไทยโซ่งดำ ไทดำหรือไทยดำ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี หรือราวพุทธศักราช 2322 ด้วยเหตุที่กองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกไปตีอาณาจักรลานช้าง โดยมีเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์พิชัยวาธิราช (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) เป็นแม่ทัพ หลังจากเสร็จสิ้นการสงครามจึงได้กวาดต้อนผู้คนเข้ามาในอาณาจักรสยามเป็นจำนวนมาก และจัดให้ผู้คนเหล่านั้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ในภาคกลาง หลังจากนั้นในพุทธศักราช 2322 กองทัพของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชัยวาธิราชได้ให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกว่า เมืองซื่อหัง เมืองม่อย ทั้ง 2 เมืองนี้เป็นลาวทรงดำ (ผู้ไทยดำ) อยู่ริมเขตเมืองญวน ได้ครอบครองลาวทรงดำลงมาเป็นอันมาก และพาครอบครัวลาวทรงดำมาถึงกรุงในปี พ.ศ. 2322 ซึ่งสำหรับลาวทรงดำ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี ลาวเวียงและลาวหัวเมือง ฟากโขงตะวันออกก็ทรงโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่สระบุรีบ้าง เมืองราชบุรีบ้าง ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง อยู่เมืองจันทบุรีบ้าง สืบเชื้อสายมาจนทุกวันนี้ หลังจากนั้นก็ได้มีการกวาดต้อนผู้ไทยดำหรือลาวทรงดำเข้ามาในกรุงสยามอีกหลายครั้ง ลาวโซ่งหรือ ไทยทรงดำในสยามได้มีการอพยพย้ายถิ่นและขยายบ้านเรือนของตนเองในแถบภาคกลางหลายจังหวัด เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม บางส่วนอพยพต่อยังภาคเหนือ แต่ที่อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นมากที่สุด คือ จังหวัดเพชรบุรี และในส่วนของจังหวัดอื่นๆ เช่น สุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี และสระบุรี แต่ละแห่งมีจำนวนไม่มากนัก (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 4-5 และ 9)

สำหรับในจังหวัดพิษณุโลก มีคนลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ อาศัยอยู่ในเขตอำเภอบางระกำ คือ ตำบลบางระกำ ได้แก่ หมู่บ้านคลองวัดไร่ คอย่าง โป่งหม้อข้าว บึงคัด กรุงกรัก ยางแขวนอู่ หนองเขาควาย ตำบลบึงกอก ได้แก่ หมู่บ้านหนองบัว ตำบลพันเสา ได้แก่ หมู่บ้านแหลมมะค่า หนองตาเขียว หล่ายขานาง ดงยางและบ่อทอง ตำบลวังอิทก ได้แก่ หมู่บ้านบ้านวัดกลาง ตำบลชุมแสงสงคราม ได้แก่ หมู่บ้านคุดขวาง คุดม่วง หนองขานาง ห้วยกระได หนองแพงพวย ตำบลหนองกุลา ได้แก่ หมู่บ้านบ้านใหม่คลองเจริญ ตำบลพัฒนานิคม ได้แก่ หมู่บ้าน คลองน้ำเย็น รวมทั้งหมด 21 หมู่บ้าน นอกนั้นไทยทรงดำหรือลาวโซ่งยังอาศัยอยู่ในเขตของอำเภอโพธิ์ประทับช้างและอำเภอสว่างมั่ง จังหวัดพิจิตรอีกจำนวนหนึ่ง (สมคิด ศรีสิงห์, 2521, หน้า 23-24)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ในการศึกษา คือ ตำบลพันเสา ซึ่งปัจจุบันยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลพันเสา ตั้งแต่เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2550 โดยประกอบไปด้วยหมู่ 1 – หมู่ที่ 11 ได้แก่ บ้านหัวขัว บ้านพันเสา บ้านหนองประดู่ บ้านบอนแดง บ้านนาหมัน บ้านแหลมมะค่า บ้านหล่ายขานาง บ้านหนองบัวสีบาท บ้านหนองตะกูด และบ้านมะค่างาม จำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,069 คน (เทศบาลตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก) โดยหมู่ที่มีชาวไทยทรงดำ หรือลาวโซ่งอาศัยอยู่มากที่สุด คือ หมู่ที่ 7 บ้านแหลมมะค่า หมู่ที่ 8 บ้านหล่ายขานาง และหมู่ที่ 11 บ้านมะค่างาม โดยไทยทรงดำในพื้นที่มีบทบาท มีส่วนร่วมและมีความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน บนพื้นฐานของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ได้

สาเหตุที่เรียกว่า ไทยทรงดำ ผู้ไทยดำ ไทยโซ่ง ลาวโซ่ง ลาวช่วงดำ หรือลาวทรงดำก็ดี ก็เนื่องมาจากลักษณะของเอกลักษณ์ทางการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ ที่เน้นแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ คำว่า “โซ่ง” แผลงมาจากคำว่า “สีม่วง” ซึ่งแปลว่า “กางเกง” ดังนั้น “โซ่งดำ” จึงหมายถึง “ชาวผู้ใดที่นุ่งกางเกงดำ” ต่อมาคำว่า “ดำ” หายไป จึงเหลือแต่คำว่า “โซ่ง” แต่ที่เรียกว่า “ลาวโซ่ง” นั้น สันนิษฐานได้ว่า คงเป็นเพราะคนไทยเหล่านี้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาว และมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในราชอาณาจักรลาว จึงเรียกว่า “ลาวโซ่ง” และอีกเหตุผลหนึ่ง คือ คนสมัยนั้นมักจะเรียกผู้ที่จากถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ว่า “ลาว” เช่น ลาวเวียง ลาวพวน เป็นต้น ดังนั้น ไทยทรงดำ หรือ ไทยดำ ก็คือที่อพยพมาอยู่จังหวัดเพชรบุรีจึงพลอยได้รับการเรียกชื่อว่า “ลาว” ไปด้วย (เรณู เหมือนจันทร์เชย และลักขณา ดาวรัตนหงษ์, 2542, หน้า 7)

ทั้งนี้ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม ภาษา และความเชื่อที่แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่นๆ โดยภาษาไทยคำหรือภาษาลาวโซ่ง จะจัดอยู่ใน กลุ่มตระกูลภาษาไท (Tai Family) มีลักษณะของครอบครัวขยาย (Extended Family) (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑกร อ่อนคำ และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 19)

สำหรับในเรื่องของความเชื่อ ไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง มีความเชื่อและนับถือในเรื่องผี และเรื่องขวัญเป็นอย่างมาก ความเชื่อเรื่องผีถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิต ในสังคมของไทยทรงดำ พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ของไทยทรงดำมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับเรื่องผี นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชนชั้นทางสังคมแบบดั้งเดิม และการจัดลำดับชั้นนี้ยังมีอิทธิพลอยู่ต่อลักษณะของความแตกต่างในการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องความตายของสังคมไทยทรงดำในปัจจุบัน โดยการจัดลำดับโครงสร้างทางสังคมของไทยทรงดำนั้นจะแบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้น คือ ชั้นผู้ดำหรือผู้ท้าว เป็นกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้า เป็นชนชั้นปกครองที่มีตำแหน่งสูงในสังคม ตามความเชื่อของลาวโซ่งหรือไทยทรงดำเชื่อว่า พวกเจ้าลงมาเกิดจากเมืองฟ้าหรือเมืองสวรรค์ สามารถติดต่อกับผีเมือง ซึ่งเป็นแดนหรือเทวดาได้ เมื่อตายไปแล้ว พวกเจ้าจะไปอยู่กับเมืองฟ้าดั้งเดิม หรือที่เรียกว่า “เรือนพานหลวง” ส่วนพวกคนธรรมดา เรียกว่า “ผู้น้อย” คือ พวกชนชั้นได้ปกครอง เป็นชาวไร่ชาวนา พวกเขาสามารถบูชาผีบรรพบุรุษของตนเองได้ แต่ไม่สามารถบูชาผีเมืองได้ เมื่อตายไปแล้วก็จะไปอยู่ที่ชั้นต่ำกว่าเจ้า คือ “เรือนพานน้อย” แต่ถ้าเป็นคนธรรมดามีฐานะยากจนเมื่อตายไปแล้วก็จะไปอยู่ “ลำคอย” ซึ่งเป็นดินแดนคล้ายกับโลกมนุษย์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ชั้นผู้น้อยจะถูกอบรมให้เชื่อฟังและยอมรับนับถือ การตัดสินใจของผู้ปกครองหรือผู้ท้าวเสมอ จนเป็นจารีตประเพณีที่ถือสืบต่อกันมา จึงทำให้ไม่มีการโต้แย้งในเรื่องของสิทธิทางอำนาจระหว่างกัน (สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑกร อ่อนคำ, และพูนสุข ธรรมาภิมุข, 2521, หน้า 22)

จากความเชื่อดังกล่าวทำให้คนในสังคมไทยทรงดำยอมรับในโครงสร้างและสถานภาพทางสังคมดังกล่าวและอยู่ร่วมกันโดยสันติ ดังนั้นสถานะของการกำเนิด การตายและความสามารถในการติดต่อกับผีจึงเป็นตัวแทนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ปัจจุบันชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกยังคงยอมรับในความเชื่อเรื่องผีและการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวอยู่ ถึงแม้ว่าพวกเจ้า หรือ ผู้ท้าว จะไม่มีสิทธิอำนาจในการปกครอง

แบบเช่นในอดีต สภาพความเป็นอยู่และอาชีพจะคล้ายคลึงกับคนธรรมดา จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าใคร คือ ผู้ตัว หรือ ผู้น้อย ยกเว้นในช่วงของการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีดั้งเดิม ซึ่งพวกผู้ตัวจะต้องทำพิธีใหญ่โตกว่าผู้น้อย และใช้หม้อหรือมดที่เป็นชนชั้นผู้ตัว ซึ่งในพิธีกรรมต่างๆ คนทั้งสองพวกจะไปช่วยเหลือกัน แต่ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติตามแบบฉบับของตนภายใต้การยอมรับของอีกฝ่ายโดยไม่สงสัยได้แย้ง เพราะถือกันว่าเป็นประเพณีต้องปฏิบัติตามกันแบบนี้

ความเชื่อเรื่องผีไม่ได้เพียงกำหนดลำดับชั้นในระดับสังคมเท่านั้น แม้แต่ในระดับครอบครัวและเครือญาติเองก็เช่นกัน มีการจัดระเบียบครอบครัวโดยมีแนวคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ร่วมกันและการกำหนดลำดับความสำคัญของสมาชิกไว้แน่นอนตามหลักอาวุโส ภายในครอบครัวคนเฒ่าคนแก่จะเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลาน รวมทั้งเพื่อนบ้าน ใกล้เคียง ผู้ชายที่อาวุโสที่สุดจะเป็นหัวหน้าครอบครัว การจัดลำดับเครือญาติคือญาติฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ เรียกว่า การสืบเชื้อสายหรือสืบผีฝ่ายพ่อ (Patrilineal Kinship) ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องใช้นามสกุลและนับถือผีฝ่ายเดียวกับสามี (เรณู เหมือนจันทร์เชษ, ลักษณะ คาวรัตน์หงษ์, 2542, หน้า 26 - 27)

ดังนั้นในสังคมของชาวไทยทรงดำ ผู้ชายจึงเป็นใหญ่ และมีอำนาจตัดสินใจทุกอย่างในครอบครัวจากสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยทรงดำดังกล่าว จึงสามารถสะท้อนได้ว่าความเชื่อเรื่องผี เป็นพื้นฐานสำคัญของการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม สังคมและวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวยังคงได้รับการสืบทอดส่งผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) เรื่อยมา ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ทว่าความเชื่อเรื่องผีกลับยังคงมีอิทธิพลอยู่ในระดับวิถีคิดและวิถีชีวิตของคนไทยทรงดำ ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องของการนับถือผี แต่เป็นการนำเอาความเชื่อเรื่องผีมารองรับความชอบธรรมในสิทธิอำนาจบางประการ โดยเฉพาะสิทธิอำนาจที่แสดงออกผ่าน โครงสร้างทางสังคม และพิธีกรรม บนพื้นฐานของความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมที่ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มี ความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นใต้ปกครองชัดเจน เพราะอำนาจและระบบการปกครองของรูปแบบรัฐสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่ แต่ความเชื่อในเรื่องผียังมีผลต่อการสร้างความชอบธรรม (Legitimatization) หรือการมีสิทธิทางอำนาจในระบบของโครงสร้างทางสังคม และพิธีกรรมอยู่ และนำมาซึ่งการยอมรับในสถานภาพและบทบาททางสังคมผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำ

จากลักษณะดังกล่าว นำมาซึ่งคำถามสำคัญว่า ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำนั้นดำรงอยู่อย่างไรในระดับความคิดและการรับรู้ของคนไทยทรงดำ ความเชื่อเรื่องผีที่มีอยู่แสดงออกมาในรูปแบบลักษณะอย่างไร และส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยทรงดำอย่างไร โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่บ้านพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ/สิทธิทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องผีที่มีต่อพิธีกรรมและขนบจารีตทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก

คำถามวิจัย

ประเด็นปัญหาหรือคำถามหลักของการวิจัยที่ต้องการศึกษาในครั้งนี้ คือ ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำนั้นส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยทรงดำอย่างไร ความเชื่อเรื่องผีดำรงอยู่อย่างไรในระดับความคิดและการรับรู้ของชาวไทยทรงดำ และแสดงออกมาในรูปแบบลักษณะอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก มีลักษณะอย่างไร ดำรงอยู่และถูกแสดงออกในรูปแบบใด และความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำอย่างไร

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ตำบลพันเสา ในหมู่ที่ 7 บ้านแหลมมะค่า หมู่ 8 บ้านหลายนาง และ หมู่ 11 บ้านมะค่างาม
อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ปี พ.ศ. 2556

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่จะศึกษาในครั้งนี้ คือ ชาวไทยทรงดำ จำนวน 10 คน ในหมู่ที่ 7 8 และ 11 ตำบลพันเสา
อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)
จากการลงพื้นที่ โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม
(Non - Participant Observation) และการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในพื้นที่

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไทยทรงดำ หมายถึง กลุ่มชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม ภาษา และความเชื่อที่
แตกต่างจากคนไทยกลุ่มอื่นๆ โดยมีภาษาประจำกลุ่ม คือ ภาษาไทดำหรือภาษาลาวโซ่ง จัดอยู่ใน
กลุ่มตระกูลภาษาไท (Tai Family)

ความชอบธรรม (Legitimacy) หมายถึง ความเชื่อในความชอบธรรม (Belief in Legitimacy) ใน
ฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ที่อยู่เหนือกว่า
หรือผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำทางศาสนา พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมการแสดงที่สร้างความเชื่อมั่นใน
ความคิดทางศาสนาว่าเป็นจริงอย่างนั้น ซึ่งพิธีกรรมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับ
ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ

ผี คือ สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้
คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้ายรวมถึงเทพยดาที่คอยปกป้องคุ้มครองรักษา ให้คุณหรืออาจให้โทษ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำที่มีอิทธิพลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางอำนาจ/สิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ในด้านการส่งเสริมอัตลักษณ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. ทำให้ทราบระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ พิธีกรรมและจารีตประเพณีทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นฐานดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม